

Riigikogu sotsiaalkomisjoni istungi protokoll nr 15

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 17. september 2019

Algus 14.00, lõpp 15.19

Juhataja: Tõnis Mölder (esimees)

Protokollija: Terle Kask (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Urmas Espenberg, Hele Everaus, Liina Kersna, Helmen Kütt, Signe Riisalo, Priit Sibul, Marika Tuus-Laul, Viktor Vassiljev

Komisjoni ametnikud: Tiina Runthal (nõunik-sekretariaadijuhataja), Heidi Barot (nõunik), Helgi Kundla (nõunik)

Kutsutud: Sotsiaalministeeriumi analüüsi ja statistika osakonna juhataja Hede Sinisaar, Rahandusministeeriumi fiskaalpoliitika osakonna juhtivanalüütik Miko Tammik, Soome suursaatkonna pressinõunik Hannele Valkeeniemi, pöördumise esitajate esindajad Jaanus Nurmoja, Martin Aidnik, Eero Pihlas, Kaspar Kurve, Joonas Laks, Aleksander Laane, Lembit Tuur, Guido Viik (1. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Kollektiivse pöördumise "Tingimusteta põhisissetuleku (kodanikupalga) teostatavuse ja mõju uurimisest Eestis" arutelu

1. Kollektiivse pöördumise "Tingimusteta põhisissetuleku (kodanikupalga) teostatavuse ja mõju uurimisest Eestis" arutelu

Tõnis Mölder märkis, et kollektiivne pöördumine "Tingimusteta põhisissetuleku (kodanikupalga) teostatavuse ja mõju uurimisest Eestis" esitati Riigikogule 2019. aasta 29. mail. Pöördumises taotletakse uuringu läbiviimist, mis selgitaks välja kodanikupalga võimalikkuse Eestis ning sisaldaks testi, soovitatavalt tervikuna mõnes maakonnas. Riigikogu juhatus võttis kollektiivse pöördumise menetlusse 2019. aasta 17. juunil ning edastas selle menetlemiseks sotsiaalkomisjonile. Komisjonil tuleb pöördumises toodud ettepanekute osas kujundada oma seisukoht.

Jaanus Nurmoja tegi ettekande kodanikupalgast (protokolli lisa 1). Ta tõi välja, et paremat ajastust istungi läbiviimiseks on raske välja mõelda, kuna üleilmne põhisissetuleku võrgustik BIEN on just praegu kogu maailmas viimas läbi põhisissetuleku nädalat. Riigikogule esitatud kollektiivse pöördumise esmane eesmärk on vaadata, millised on võimalused kodanikupalga ellu viimiseks, kuidas seda rahastada ja kas see toimib nii nagu arvatakse.

Ta märkis, et tagatud püsitud võtaks läbikukkumishirmu nii tööotsijalt kui ka ettevõtjusega alustajalt ning selle võrra oleks ühiskonna vaimne keskkond juba oluliselt tervem kui praegu. Kodanikupalgaga jääksid paljud konfliktid olemata. On oht, et peagi saab palgatööst väljavalitute privileeg, kuna automatiseerimine kaotab töökohti ja inimeste ümberorienteerumine ei toimu päevapealt. Samuti on rahvastiku vananemise ja madala iibe tõttu eriti haavatavad just väikeriigid ja –rahvad. Ta lisas, et Eesti kodanikupalga uuring ei algaks päris tühjalt kohalt. Teemaga on Eestis tegeletud akadeemilisel tasandil, nt on sotsioloog Martin Aidnik kaitsnud doktoritöö, kus kodanikupalgal on oluline koht. Samuti on teatavad kogemused Kultuuriministeeriumil kirjanikupalga ja kunstnikupalgaga. Ka Vabaerakonnas ja Erakonnas Eestimaa Rohelised on mindud teemaga sügavuti, võetud tulemused teadmiseks või kasutatud neid valimisprogrammis.

Martin Aidnik rääkis kodanikupalga diskussiooni põhijoontest Eestis (protokollis lisa 2). Ta märkis, et kodanikupalga on ideena eksisteerinud juba aastasadu, kuid jõulisemalt on see esile kerkinud küllaltki hiljuti. Kuigi kodanikupalga teeb inimese jaoks palju, siis on heaolu suurendamine üks oluline osa kodanikupalga projektist. Kodanikupalga pooldajad näevad, et Eesti on osa globaliseerunud maailmast, kus otsitakse väljakutsetele uusi lahendusi. Ta lisas, et kodanikupalgal on märkimisväärne tähtsus mitte ainult Eesti ühiskonna, vaid ka Eesti poliitika jaoks. Poliitika eesmärk (muuhulgas) on pakkuda inimestele lootust. See näitaks, et poliitika on avatud eksperimentidele, mis tegelevad oluliste ühiskondlike probleemidega. Kindlasti on seejuures oluline inimeste usaldamine, mitte halvima kartmine. Ajaloolised eksperimendid näitavad, et kui inimesi usaldada, siis ei juhtu mitte halvim, vaid juhtub palju head nii ühiskonna jaoks tervikuna, kui majanduse jaoks.

Kaspar Kurve märkis, et kodanikupalga idee on maailmavaateülene. Sotsiaalkaitsesüsteemi eesmärk on pakkuda sotsiaalmajanduslikku kaitset, kuid kui vaadata mida selline süsteem on taganud, siis numbrid selles osas ei ole väga rõõmustavad. Eestis elab praktiliselt iga neljas inimene vähemaga kui 500 eurot kuus ja see on väga tõsine mõttekoht. Ta selgitas, et kindlasti ei soovita kodanikupalga hakata kohe rakendama, vaid algatuse eesmärgiks on, et Eesti liiguks edasi kodanikupalga pilootprogrammiga. Üheks vastuargumendiks sellele saab kindlasti olema see, et soomlased on juba sellise eksperimendi läbi viinud. Erinevus on aga selles, et soomlaste poolt läbi viidud eksperimendi hõlmati ainult üks kindel grupp inimesi, kes olid töötud. Väga oluline on vaadata, mis mõju avaldaks kodanikupalga ka madala sissetulekuga inimestele, keskklassile ja kõrgete sissetulekutega inimestele. Seetõttu tuleks kodanikupalga pilootprogrammi ideed väga tõsiselt kaaluda.

Jaanus Nurmoja tõi lõpetuseks välja ettepanekud ja soovitusel seoses kodanikupalgaga (protokollis lisa 3). Ta tegi ettepaneku kaaluda Leedu spetsialisti Laura Galdikienė kaasamist, kelle sulest ilmus 2017. aasta lõpus Swedbanki analüüs kodanikupalga ideest Baltimaade kontekstis. Lisaks palus ta arvestada ideed, mille käis mõne aasta eest välja semiootik Mihkel Kunnus – võtta kasutusele piiratud kasutusala isikustatud kodanikuvaluuta (ainult elektrooniline, ilma säästmisvõimaluseta, ID-kaardi põhine, kasutatav vaid Eestis, ei saa osta alkoholi ega hasartmänge mängida). Ta märkis, et pealtnäha on see ehk liiga piirav, kuid kõrvaldab mõningaid hirme, mis kodanikupalgaga seostuvad. Tingimusteta põhississetuleku (kodanikupalga) katsetamine võiks toimuda ka kindlal territooriumil ning Hiiumaa ja Saaremaa (või kõik saared) oleks geograafilise eripära tõttu lihtsaim valik.

Hannele Valkeeniemi andis komisjonile ülevaate Soome põhississetuleku eksperimendist aastatel 2017-2018 (protokollis lisa 4). Ta tõi välja, et eksperimendi valiti 2000 töötut inimest, vanusegrupis 25-58 aastat ning neile maksti kahe aasta jooksul maksuvabalt põhississetulekut 560 eurot kuus. Oluline oli seejuures see, et põhississetulek jäi püsima ka siis, kui osaleja sai mistahes tööd. Eesmärgiks oli soodustada ka lühiajalise töö vastuvõtmist. Osalejad valiti nende hulgas, kes said töötutoetust novembris 2016. Esialgsed tulemused saabusid 2019. aasta veebruaris ning nende põhjal saab öelda, et inimeste heaolutunne tõusis, enesetunne

paranes ja stressi oli vähem. Samas aga ei avaldanud see mõju töötuse vähenemisele. Palju oli kriitikat selle kohta, et eksperiment oli liiga väiksemahuline ja lühiajaline. Eksperimendis osalejateks olid pikaajalised töötud, kellel on kõige raskem tööd saada või hakata väikeettevõtjaks. Leiti, et kaasama oleks pidanud ka teisi gruppe, kui ainult töötuid. Väikesest mahust ja kaasatute grupist hoolimata tõusis inimeste heaolu ja tunne, et nad saavad ennast paremini teostada. Lõplikud tulemused eksperimendi kohta, k.a registritulemused, tulevad järgmise aasta kevadel. Nüüd on aga uus koalitsioon kirjutanud koalitsioonilepingusse ka negatiivse tulumaksu ehk palgatoetuse eksperimendi.

Tõnis Mölder küsis Soome põhisissetuleku eksperimendi eelarve kohta.

Hannele Valkeeniemi vastas, et eksperimendi eelarve oli 20 miljonit eurot.

Signe Riisalo küsis, kui nüüd on koalitsioon otsustanud katsetada negatiivset tulumaksu, siis kas põhisissetuleku eksperimendi esialgsed tulemused ei andnud selliseid tulemusi või rahulolu, et sellega edasi minna?

Hannele Valkeeniemi vastas, et lõplikud järeldused tehakse 2020. aasta kevadel, kui on valminud lõppraport. Negatiivne tulumaks ehk palgatoetuse eksperiment ja põhisissetuleku eksperiment ei konkureeri omavahel. Negatiivse tulumaksu puhul on tegemist palgatoetusega, mis annab võimaluse nendes piirkondades elavatele inimestele, kus on vähe tööd (nt Lapimaal), töötada väiksema koormusega ja võtta tööd vastu kergemini, kui praegu.

Hede Sinisaar tõi välja, et kui tihtilugu öeldakse, et halduskulud on sotsiaalkaitse süsteemi ülal pidamiseks väga kõrged, siis Eurostati viimased andmed näitavad, et Eestis on need tegelikult kõige madalamad. Kui tehnoloogia arengu puhul räägitakse töökohtade kaotamise hirmust, siis tegelikult võimaldab see meil tulevikus teha asju palju lihtsamini. Seejuures tuleks mõelda ka tänasele olukorrale Eestis, kus meil on pigem puudu inimestest, kes võtaksid tööd vastu ja saaksid tööd teha. Ta märkis, et Sotsiaalministeerium ja Poliitikauuringute Keskus Praxis on teinud koostöös analüüsi „Elatusmiinimumi mõju majandusliku toimetuleku tagamisele“, mille tulemused avaldatakse järgmisel aastal.

Miko Tammik märkis, et Rahandusministeerium ei ole seda teemat arutanud ja seisukohta kujundanud, kuid põhisissetuleku kehtestamise fiskaalset ning sotsiaalmajanduslikku mõju on uuritud Euroopa Liidu riikides. Hiljuti avaldati uuring, millesse olid kaasatud kõik 28 Euroopa Liidu riiki ning kus mängiti läbi erinevad skeemid. Eesti kohta tehtud skeemis maksti igale täiskasvanule baassisissetulekut 350 eurot kuus ja igale lapsele (<18.a) 140 eurot kuus. Rahandusministeeriumi esindaja selgitas, et kui selline põhisissetulek antakse täiendavalt tänastele toetustele, siis selle kulu katmiseks oleks vajalik kehtestada täiendav maks sissetulekutele suurusjärgus 50%. Kõikide toetuste ja pensionite ära kaotamisel vabaneks raha kulude katmiseks ligi pooles ulatuses. Kuna toetuste jagamisega seotud halduskulu on Eestis Euroopa Liidu väikseim, siis ei tooks toetuste jagamisega seotud asutuste ja töökohtade kaotamine olulist rahalist võitu. Kui vaadata sotsiaalmajanduslikku mõju, siis on selline põhisissetuleku skeem oluliselt ebaefektiivsem vaesuse ja ebavõrdsuse vähendamisel kui seda on Eesti tänane sotsiaalkaitse süsteem. Kokkuvõtteks ei too tingimusteta põhisissetulek Eesti sotsiaalkaitse süsteemi iseärasuste tõttu (madalad halduskulud; võrdlemisi vähe toetuslõkse ehk olukordi, kus kasulikum saada toetust ja mitte tööle minna) kaasa olulist efektiivsusvõitu. Tingimusteta põhisissetulekule on palju alternatiive olemasoleva süsteemi osalise reformimise näol. Põhisissetulek võitleb enamasti probleemidega, mis Eestis ei ole lähi ega keskpikas perspektiivis aktuaalsed.

Marika Tuus-Laul tõstatas küsimuse kodanikupalga mõjust noorte tööharjumusele.

Jaanus Nurmoja vastas, et tema hinnangul ei kaotaks kodanikupalk tööharjumust, sest see ei keela kellelgi teha palgatööd. Pigem annaks kodanikupalk inimestele rohkem kindlustunnet.

Priit Sibul küsis, mis on kodanikupalga eesmärk ja millist probleemi soovitakse sellega lahendada?

Jaanus Nurmoja vastas, et kodanikupalk lahendaks mitmed probleemid. Ta tõi ühe näitena, et kuna kodanikupalk on oma olemuselt selline, et see tagab majandusliku turva- ja kindlustunde tuleviku suhtes, siis kahtlemata mõjub see positiivselt ka iibele. See tähendab, et perekonnad võivad saada endale nii palju lapsi, kui nad tegelikult tahavad.

Helmen Kütt küsis, kas kodanikupalga mõte on selles, et kaotada kõik toetused või on seda plaanis maksta lisaks toetustele?

Kaspar Kurve vastas, et kodanikupalga üheks eesmärgiks on see, et kõige enam puudust kannatavad grupid ei tohiks sellest kindlasti kaotada. Ta märkis, et kodanikupalk on vabatahtlik, seda võib mitte vastu võtta. Ka see on pilootprogrammi eesmärk, et saada aru, kuidas inimesed käituma hakkavad.

Hele Everaus küsis, kuidas on plaanis kodanikupalka rahastada?

Jaanus Nurmoja vastas, et see on küsimus võimalikule tulevasele tööruhmale. Selleks ongi vaja teha analüüs, et sellised küsimused saaksid vastuse.

Kaspar Kurve lisas, et valdavas osas peaks see tulema sotsiaalkaitse süsteemist. Ta tõi näitena, et kui pilootprogrammi puhul võtta 1000 või 2000 inimesega grupp, siis jääb pilootprogrammi rahastamise summa alla 10 miljoni euro aastas.

Tuginedes esitatud seisukohtadele ja arvamustele otsustas Riigikogu sotsiaalkomisjon mitte nõustuda esitatud kollektiivse pöördumisega "Tingimusteta põhisissetuleku (kodanikupalga) teostatavuse ja mõju uurimisest Eestis".

Otsustati:

1.1 Mitte nõustuda esitatud kollektiivse pöördumisega "Tingimusteta põhisissetuleku (kodanikupalga) teostatavuse ja mõju uurimisest Eestis" (konsensus: Urmas Espenberg, Hele Everaus, Liina Kersna, Helmen Kütt, Tõnis Mölder, Signe Riisalo, Priit Sibul, Marika Tuus-Laul, Viktor Vassiljev).

(allkirjastatud digitaalselt)
Tõnis Mölder
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Terle Kask
protokollija